

KAHEKÜMNE TEINE PÜHAPÄEV PÄRAST NELIPÜHA AD 2020

Jr 15:19–21 (Rm 5:1–11; Mt 16:1–4)

19 Selle peale ütleb ISSAND nõnda¹: «Kui sa pöördud, siis ma lasen sind jälle seista mu palge ees. Ja kui sa lahutad väärtusliku tühisest, siis sa oled otsekui minu suu. Nemad pöörduvad siis sinu poole, aga sina ei pöördu nende poole.

20 Ja mina teen sind kindlaks vaskmüüriks selle rahva vastu; kui nad võitlevad sinu vastu, siis nad ei võida sind, sest mina olen sinuga, et sind aidata ja päästa, ütleb ISSAND.

21 Ja ma päästan sind kurjade käest ning lunastan vägivalivalitsejate pihust.»

Sissejuhatus

Jeremija raamat on heebrea piiblis teine nn hilistest prohvetitest, kristlikus traditsioonis nimetatakse Jeremijat ka üheks «suurtest prohvetitest» – termin, mida kasutatakse vastandina kaheteistkümmele «väiksele prohvetile»². Jr 1:1 pealkirjastab raamatu järgmiselt: «Jeremija, Hilkija poja sõnad. Jeremija oli Benjamini maal Anatotis asuvate preestrite hulgast.»

Nimi יְרֵמְיָהּ tuleneb Jumala nimest ning verbist יָרָם – «ülendama», «esile tõstma» – ja tähendab «[see, keda] Issand on ülendanud» või «[see, kelle] Issand on määranud».

Prohvet Jeremija tegutses 7. sajandi teisel ja 6. sajandi I poolel eKr, tema esmaseks ülesandeks oli kuulutada Jumala kohut Juudale ja Jeruusalemmale, põhjuseks taganemine Jumalast, andumine ebajumalateenistusele ning sellest tulenevalt kõikvõimalik ülekohus, mis oli muutunud valdavaks ja väljakannatamatuks. Jeremija kasutab võrdpildina muuhulgas näiteid abielurikkumisest ja hooratööst ning paneb väga suurt rõhku truudusele, asetades sageli pattudest esimesele kohale pettuse, valelikkuse ja truudusetuse, süüdistades Jumala rahvast samal ajal ka tänamatuses, mõistmatuses ning Jumala headuse, armu ja abi unustamises.

Samaaegselt ebajumalateenistuse sõitlemisega hoiatab Jeremija ka lootuse panemise eest pelgalt rituaalsele, formaalsele jumalateenistusele, millega ei kaasne meeleparandus ega elu jumalikus õiguses.

¹ EELK Kirikukäsiraamatu Lugemiste raamatus algab tekst sõnadega: «Issand ütles Jeremijale...» Originaalis on tegemist üleminekuga Jeremija kaebesõnadelt neile järgnevale Jumala vastusele, ja see on teksti sisulise mõistmise seisukohalt äärmiselt oluline.

² «Suurte prohvetite» hulka kuuluvad kristliku traditsiooni järgi Jesaja, Jeremija, Nutulaulude, Baaruki, Heseieli ja Taanieli raamat. Juudi traditsioonis paigutatakse neist prohvetite hulka üksnes Jesaja, Jeremija ja Heseieli raamat.

Jeremija raamat jaguneb laias laastus kaheks suuremaks prohvetikuulutusi sisaldavaks osaks (ettekuulutused Juuda ja Jeruusalemma kohta peatükkides 1–25 ning ettekuulutused paganarahvaste kohta peatükkides 46–51), mis on põimitud biograafiliste seikadega ning mille vahele mahuvad eraldi tervikuna ka lootusesõnumid peatükkides 30–33.

Oma kuulutuse tõttu sattus Jeremija vastuollu oma kaasmaalastega ja oli seesmiselt üsna lõhestatud. Õigupoolest kahtles ta algusest peale selles, kas ta ikka on õige inimene talle usaldatud ülesannet täitma: «Oh Issand Jumal! Vaata, ma ei oska rääkida, sest ma olen noor.» (Jr 1:6) Kui ta siis ikkagi kuuletus ja Issandalt saadud sõnumit kuulutas, pidi ta kogema vastuseisu ja koguni vaenu, mis täitis ta ahastusega ühelt poolt sellesama kohtu- ja hukatusesõnumi karmuse pärast, mis tema maad pidi tabama³, teisalt aga sellesama viha tõttu, mille osaliseks ta oma kuulutuse tõttu sai: «Häda mulle, ema, et sa sünnitasid minu, riika ja tülika mehe kogu maale!» (Jr 15:10)

Jeremija pöördub oma ahastuses Jumala poole, rõhudes sellele, et on olnud Talle ustav ning teinud ja kõnelenud, mida Issand käskis: «Kui leidus Su sõnu, siis ma neelasin neid, ja Su sõna oli mulle lustiks ja südamerõõmuks, sest mulle on pandud Sinu nimi, Issand, vägede Jumal. Ei ole ma istunud naerjate killas ega ole ma ilutsenud; Sinu käe pärast olen ma istunud üksinda, sest Sa oled mu täitnud oma sajatusega.» (Jr 15:16j) Prohvet ei mõista, miks ta peab nõnda kannatama: «Mispärast on mu valu nii püsiv ja mu haav ravimatu?» (Jr 15:18). Ta leiab, et Jumal ei toimi temaga nii, nagu ta väärriks, vaid on talle «nagu kahanev oja, nagu vesi, mis ei jää püsima» (Jr 15:18), kuigi tegelikult peaks Issand teda meeles pidama, tema eest hoolt kandma ja tema tagakiusajaile kätte tasuma (vrd Jr 15:1).

Jumal vastab sellele kaebusele üsna karmide sõnadega, nõudes prohvetilt, kes on pidanud korduvalt astuma rahva ette kutsega pöörduda kurjast ja tulla tagasi Issanda juurde, et nüüd peab tema ise pöörduma ja talle määratud ülesande taas enda peale võtma, loobudes tühjade sõnade tegemisest ja hakates taas kuulutama seda, mis on prohvetliku kuulutuse vääriline (vrd Jr 15:19).

Keelelisi märkuseid

Issand – originaalis kasutatakse siin ja järgnevas salmis Jumala nime יהוה .

Kui sa pöördud – וָשׁוּבָה – sidesõna וָשׁוּבָה tähendab «kui» tingimust väljendavas tähenduses («juhul, kui»). Sõna וָשׁוּבָה tähendab «tagasi pöörduma», «tagasi tulema», «naasma», aga ka «[kellestki] ära pöörduma».

³ Vrd nt Jr 8:18.21: «Mu mure murrab mind, mu süda on haige... Oma rahva, mu tütre vigastuse pärast olen ma murdunud; ma olen kurb, mind on haaranud hirm.»

Siis ma lasen sind jälle – וַאֲשִׁיבְךָ – siin kordub sõna שׁוּב tähenduses «[kedagi] pöörduma panema», «[kedagi] tagasi tooma» või ka «[kedagi] taastama».⁴

Seista mu palge ees – לִפְנֵי תַעֲמֹד – sõna עָמַד tähendab «seisma», «püsima», «kindlaks jääma», ka «[kellegi eest] seisma».

Ja kui sa lahutad – וְאַם־תּוֹצִיאַ – sõna יָצָא tähendab siin «välja tooma», «eraldama», ka «esile tooma».

Väärtusliku – sõna יָקָר tuleneb verbist יָקַר – «hindama», «väärtuslikuks pidama», «väärtuslik/kallihinnaline olema» – ja tähendab «väärtuslik», «kallis», «hinnaline», ka «haruldane», «auline», «silmapaistev», «kaalukas», «mõjukas».

Tühisest – מְזוּלָל – sõna זָלַל tähendab «väärtusetu», «vilets», «tähtsusetu», «põlastusväärne», ka «jalk».

Ja mina teen sind – וּנְתַתִּיךָ – sõna נָתַן tähendab eeskätt «andma», «seadma», «asetama», aga ka «määrama», «[kellegi kätte midagi] usaldama».⁵

Kindlaks – בְּצוּרָה – sõna בָּצַר tähendab «koguma», «piirama», «kindlustama», «ligipääsmatuks tegema».⁶

Vaskmüüriks – נְחֹשֶׁת נְחֹמֶת – sõna חוֹמָה – «müür», «vall» – tuleneb tõenäoliselt verbist חָמַה – «kaitsma/varjama», «koondama», «ümbritsema». Sõna נְחֹשֶׁת tähistab nii vaske kui pronksi.

Kui nad võitlevad sinu vastu, siis nad ei võida sind – וְנִלְחַמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יִוָּכְלוּ לָךְ – õigupoolest «ja nad hakkavad võitlema sinu vastu ja ei saa sinu üle võimust».

Et sind aidata – לְהוֹשִׁיעַךָ – sõna יָשַׁע – vabastama, päästma, võitma, võimust võtma.⁷

Ja päästa – וְלִהְיוּצִילְךָ – sõna נָצַל tähendab siinkohal «[kellegi käest] ära tõmbama», «ära napsama», «ära päästma», «vabastama».

⁴ Seega oleks täiesti õigustatud tõlkida nagu 1739. aasta Piiblis: «Kui sa pörad, ja minna sind pöran...» – s.t pöördumine ei ole mitte niivõrd Jeremija enda tegu, kuivõrd temas Jumala poolt esile kutsutud. Aga võiks tõlkida ka tingimuslikult: «Kui Sa pöördud tagasi, siis ma võtan su tagasi...»

⁵ 1739. aasta Piiblis on tõlgitud algtekstile lähedasemalt: «Ja ma tahhan sind panna...»

⁶ Kuna originaalis on tegemist passiivse kõneviisiga, võiks ehk «kindlaks» asemel tõlkida «kindlustatud» – mitte Jeremija ise ei ole kindel, vaid Jumal on see, kes teda kindlustab ja kinnitab.

⁷ Samast tüvest pärineb nimi יְהוֹשֻׁעַ – Joosua, Jeesus.

Kurjade – רעים – sõna רע tähistab nii seesmist kurjust ja pahatahtlikkust kui ka aktiivset, nähtavat ja kogetavat kurja, mida kellelegi tehakse.

Ning lunastan – ופדתיך – sõna פדה tähendab «vabaks ostma», «välja ostma», ka «vabastama», «vabaks laskma».

Vägivallatsejate – ערצים – sõna ערץ tuleneb verbist ערץ – «[hirmust] värisema», «õudust tundma», «[millegi ees] hirmul olema», ka «hirmu/õudust äratama», «hirmuäratav olema» – ning tähistab kedagi, kes on hirmuäratav, vägivaldne, halastamatu.⁸

Sisuline analüüs

Jeremija raamatu 15. peatüki viimased kolm salmi kujutavad endast Jumala reaktsiooni prohveti kaebusele. Jeremija on õnnetu, kuna peab kuulutama oma maale ja rahvale häda, ning löödud, kuna üsna loomulikult ei vasta inimesed talle mitte tänu ega kiitusega, vaid vaenulikult.

Prohvet teab, et tal ei ole rahva ees mingit süüd ja seepärast on kõik, mis talle osaks saab, täiesti teenimatu: «Ei ole ma võlausaldaja ega võlgnik, ometi sajatavad mind kõik.» (Jr 15:10) Ja kuigi ta ei tõsta otseselt kaebust Issanda enda peale, vaid sõitleb hoopis oma ema, kes ta ilmale tõi (vrd Jr 15:10), on tema sõnadest siiski välja loetav ka selge etteheide Jumalale, kes ei ole tema eest vääriliselt hoolt kandnud: «Sinu käe pärast olen ma istunud üksinda, sest Sa oled mu täitnud oma sajatusega. Mispärast on mu valu nii püsiv ja mu haav ravimatu? See ei taha paraneda. Oh häda! Sa oled mulle nagu kahanev oja, nagu vesi, mis ei jää püsima.» (Jr 15:17j)

Jumal näeb siin taganemist – kui mitte usutaganemist, siis igal juhul prohveti taganemist oma kutsumusest. Eriti selgelt tuleb see esile peatüki kahes viimases salmis: «Ja mina teen sind kindlaks vaskmüüriks selle rahva vastu; kui nad võitlevad sinu vastu, siis nad ei võida sind, sest mina olen sinuga, et sind aidata ja päästa... Ja ma päästan sind kurjade käest ning lunastan vägivallatsejate pihust.» (Jr 15:20j) Issand kordab siin peaaegu sõnasõnalt seda, mida ta ütles Jeremijale teda prohvetiks kutsudes: «Vaata, mina panen su täna kindlustatud linnaks ja raudsambaks ning vaskmüüriks kogu maa vastu... Nad võitlevad sinu vastu, aga nad ei saa võimust su üle, sest mina olen sinuga... ja ma päästan sinu.» (Jr 1:18j)

Õigupoolest vastab Issand Jeremija kaebusele juba eespool, kusjuures märksa leebemal toonil (kusjuures need sõnad on ühtlasi prohvetlikuks kuulutuseks kogu rahvale, keda on ähvardamas välisvaenlased): «Küll ma vabastan su hea jaoks, küll ma panen

⁸ 1739. aasta Piiblis: «wägga waljude käest».

vaenlase anuma sind õnnetuse ajal ja häda ajal.» (Jr 15:11) Kuna Jeremija aega ei jäta, muutuvad Jumala sõnad õige pea päris karmiks: «Kui sa pöördud, siis ma lasen sind jälle seista mu palge ees. Ja kui sa lahutad väärtusliku tühisest, siis sa oled otsekui minu suu.» (Jr 15:19)

Prohvet, kelle ülesandeks on olnud kuulutada rahvale ähvardavat häda ja hukatust ning kutsuda inimesi sellest pääsemiseks pöörduma, peab nüüd ise meelt parandama ja pöörduma. Tema, kes peab julgustama Iisraeli mitte vaatama ümbritsevate rahvaste suurusele ja väele, vaid lootma Issandale, on nüüd ise kohkunud ega suuda Jumalat ja omaenda kutsumust Jumala sulasena usaldada. On selge, et seegi ei sünni juhuslikult, vaid Jeremija peab siin (nagu korduvalt) omaenda isikus kehastama nii Jumala ja Tema rahva vahekorda kui sõnumit, millega Jumal on ta oma rahva juurde läkitanud.

«Kui sa pöördud» ei ole mitte tõdemus millegi kohta, mis peaks kindlasti sündima, vaid need sõnad on öeldud tingivas kõneviisis: «Juhul, kui sa [siiski peaksid] pöörduma, siis pööran ka mina taas oma armupalge sinu poole (või: võtan su tagasi ja ennistan su sinu ametis). Juhul, kui sa lõpetad tühja, sõgeda jutu rääkimise ning oled valmis ja võimeline taas seda kuulutama, mis on kuulutamist väärt, teen ma sind jälle oma suuks (s.t annan sulle su prohvetiameti tagasi).⁹

Jumal siiski mitte ainult ei noomi, vaid ka julgustab Jeremijat – aga ka see julgustus on esmalt seotud tõsise, hoiatava manitsusega: «Nemad pöörduvad siis sinu poole, aga sina ei pöördu nende poole.» (Jr 15:19) See tähendab, et kogu vastupanust hoolimata tuleb aeg, mil (vähemalt osa rahvast) Jeremijat kuulda võtab. Aga, nagu öeldud, sellega on lahutamatu seotud hoiatus, et prohvet ei tohi hakata otsima inimeste poolehoidu ega selle järgi käima või kõnelema.

Et ta võiks nõnda toimida, selleks ei piisa kahtlemata tema oma jõust. Jumal uuendab oma töötust teha Jeremija kindlaks nagu vask- (või pigem pronks-) müür, ja kuigi Ta ei jäta prohveti ees saladuseks, et täiesti kindlalt jätkub ka rahva vastupanu talle ja tema kuulutusele – «nad võitlevad sinu vastu» –, võib Jeremija Jumalale toetudes olla kindel, et vastupanijad ei saa temast võitu, kuna Issand ise on temaga, et koos temaga võidelda ja võita, et teda kõigest kurjast päästa ja vägivallatsejate pihust ära tõmmata.

Kui vaatame Jeremija raamatu järgmist, 16. peatükki, siis näeme, et ega prohvetele palju aega hinge tõmbamiseks ei antud: tema töö jätkus, ja mitte ainult sõnade kaudu, vaid kogu oma elu panustamise nõudega.

⁹ Siin on huvitav meenutada mõnes mõttes sarnast lugu prohvet Eelijaga, kes oli pärast oma triumfi Baali prohvetite üle Karmeli mäel sunnitud põgenema ning langes viimaks täielikku meeleheitesse. Issand ilmutas ennast talle Hoorebi mäel, kõneles temaga, aga erinevalt Jeremijast ei osutunud Eelija mitte oma ametisse ennistatuks, vaid kuulis sisuliselt pigem sõnu «Sa oled vallandatud!» – vrd 1Kn 19:15j: Ja Issand ütles temale: «Mine tagasi oma tuldud teed... ja Eliisa, Saafati poeg Abel-Meholast, võia enda asemel prohvetiks!»

Jutluseks

Kahekümne teise Nelipühale järgneva pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Usuvõitlus». Teemat selgitatakse nõnda: «Kristlase elu juurde kuulub usuvõitlus – sisemine võitlus Jumala usaldamise eest. Jeesuse õpetuses ja Tema lunastustöös on meile ilmutatud kõik õndsuseks vajalik. Selle läbi kinnitab Jumal oma ustavust ja armastust inimese vastu. Enam suuremat tunnustähte kui Jeesus Kristus meile ei anta. Jumalat usaldades ja Kristuse eeskuju järgi elades saavad kristlased maa soolaks ja valguseks – tõsiselt võetavaks tunnustäheks otsijatele ja kahtlejatele.»

Tegemist on EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava teise lugemisaasta Vana Testamendi lugemisega päris hästi haakuva teemakäsitlusega, kuigi Jeremija puhul ei ole küsimus mitte niivõrd usu- (või usus püsimise) võitluses, kuivõrd oma kutsumusele ustavaks jäämises ja Jumala usaldamises.

Teise lugemisaasta Evangeelium (Mt 16:1–4) seda lähenemist otseselt ei toeta. Evangeelium kõneleb sellest, kuidas Jeesus vastas variseride ja saduseride poolsele tunnustähe nõudmisele, millega Jeesus tõestaks oma taevast päritolu või meelevalda Jumala nimel kõneleda, kinnitusega, et inimestele ei anta «muud kui prohvet Joonas tunnustäht», viidates nõnda oma surmale ja ülestõusmisele. Üheks seoseks Vana Testamendi lugemisega võiks siin olla tõdemus Jumala saadikutele – nagu ka inimeseks saanud Jumalale endale – siin maailmas osaks saavast kohtlemisest: nad kohtavad vastuseisu, neid teotatakse ja kiusatakse taga, sageli koguni tapetakse. See nõuab Jumala prohvetitelt ning teistele Tema saadikutelt ja sulastelt erakordset kindlameelsust, ustavust, vaprust ja ususelgust, mille kõrgusele ka parimad neist – nagu näiteks Jeremija – ei pruugi alati jääda. Ilma Jumala armu ja abita oleks see võimalik – Vana Testamendi lugemine näitab, et Jumal ise on see, kes omasid kinnitab, aitab ja päästab ning koos nendega ja nende eest võitleb.

Pühapäeva Epistlis (Rm 5:1–11) tuletab apostel Paulus kristlastele meelde, et oleme õigeks mõistetud usust armu läbi, mis on Jeesuses Kristuses. Tegemist on julgustusega eriti neile, kes kardavad, et võivad oma usunõtruses ja võimetuses elada õiget, jumalakartlikku elu, Jumala armastuse ja Kristuses teostunud lepituse kaotada. Apostel kinnitab, et «kui me juba vaenlastena saime lepituse Jumalaga tema Poja surma läbi, kui palju kindlamini meid päästetakse Tema elu läbi nüüd, kui me oleme juba lepitatud» (Rm 5:10), ning julgustab panema oma lootust ei millelegi muule kui Jumala armule Jeesuses Kristuses.

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jumal on meid lunastanud ja päästnud. Me oleme Jeesuses Kristuses Temaga lepitatud, meie patud on meile andeks antud, me oleme Temas õigeks mõistetud. See on Jumala poolt meile kingitud suur and – aga ühtlasi on see ka kohustus ja

ülesanne. Ka meie oleme Kristuse käskjalad (vrd 2Kr 5:20), võrreldavad nii Tema apostlite kui Vana Testamendi prohvetitega. Nagu vanad prohvetid, nende hulgas ka Jeremija, olid kutsutud kuulutama meelearanduse sõnumit, nii oleme kutsutud ja läkitatud meiegi.

2. Sõnum Kristusest pörkub üsna tõenäoliselt vähemalt teatavale vastasseisule. Osalt meie endi oskamatus või piiratuse tõttu – seepärast tuleb endale ikka jälle meelde tuletada, mis on meie eesmärk, ja katsuda leida selle saavutamiseks sobivaid vahendeid. Märksa enam aga seetõttu, et maailm ei taha ega ole isegi võimeline ilma vastupanuta Kristuse evangeeliumi vastu võtma. See ei tähenda, et teda tuleks üritada «veenda» vägivaldaga – ei, teda tuleb veenda tõe ja armastusega. Ja just siin peitub sageli ka põhjus, miks need, kelle südameasjaks on evangeeliumi kuulutamine, võivad pettuda ja kibestuda: on väga valus, kui sinu poolt armastusega kuulutatud sõnumit vastu ei võeta, seda naerdakse ja põlatakse või sinu vastu koguni vaenulikkust üles näidatakse. Just seda koges prohvet Jeremija. Ja tulemuseks võib olla meeleheide ning koguni langus.
3. Jumal on alati meiega. See on Tema töötus ja seda Ta ei muuda. Ta kutsub tagasi neid, kes on langenud või koguni taganenud, Ta uuendab nende kutsumust ja ennistab neis ülesannetes, mis Ta on neile andnud, aga mis kõige tähtsam: Ta aitab, kaitseb, päästab ja lunastab, ning need, kes on saanud osa Jeesuses Kristuses teostunud lepitusest ja kelle südamesse on valatud Jumala armastus, võivad olla kindlad, et mitte miski ei suuda neid sellest lahutada.